

Маслянікова І.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

СУЧАСНІ ПІДХОДИ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ АСПЕКТИ

У статті представлено сучасні погляди на освіту дорослих в Україні та за кордоном. Окреслено актуальні проблеми освітнього простору дорослих у світовому масштабі та в українських реаліях. Представлено теоретичне обґрунтування освіти дорослих, а саме: визначено суть освіти дорослих, її мету, завдання, принципи, функції, форми та види навчання дорослих. У статті описані результати емпіричного дослідження, присвяченого вивченню попиту на освіту дорослих у місті Києві, її змісту, особливостям реалізації та популяризації інформації про можливість навчання дорослого населення. Результати анкетування, яким було охоплено приблизно 400 осіб віком від 18 до 65 років, показали надзвичайну затребуваність освітніх програм для дорослого населення. Тематичними напрямками, які виявились найбільш корисними для дорослих і популярними, стали прикладні аспекти психології. За результатами емпіричного дослідження автором розроблена освітня програма «Сучасні методи освіти дорослих», яка була впроваджена на базі Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. У статті докладно представлена програма курсу: тематичні напрями, особливості організації навчального процесу дорослих, процесуальний і результативний боки навчальної діяльності, критерії оцінки. Також розкрито суть психологічних особливостей навчання дорослих, урахувавши індивідуальні та вікові аспекти, особистісний і професійний досвід дорослих людей. Надані практичні рекомендації щодо організації навчального процесу дорослих, ефективного засвоєння знань дорослими студентами та формування в них практичних умінь і навичок, створення сприятливої психологічної атмосфери між усіма учасниками освітнього простору. Наведені обов'язкові інформаційні блоки, навчальні завдання та практичні вправи щодо змістового наповнення програми. Стаття може бути цікавою передусім науково-педагогічним працівникам вищих навчальних закладів, а також представникам широкою громадськості, які прагнуть підвищити якість освіти дорослих в Україні.

Ключові слова: освіта дорослих, дорослий студент, психологічні аспекти освіти дорослих, перспективи розвитку освіти дорослих в Україні.

Загальноцивілізаційні зміни, що відбулися наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., глобальне прискорення суспільного розвитку, збільшення тривалості життя кардинально змінили вимоги до освіти, підвищили її роль у модернізації суспільства. Зазначені перетворення зумовили необхідність удосконалення освітньої політики в контексті неперервності [5, с. 4].

Поруч з опануванням базових знань перед сучасною освітою постає завдання навчити кожну людину навчатися, сформувати в неї потребу вчитися впродовж життя. Оскільки здобуті в навчальному закладі знання не завжди будуть актуальними на різних життєвих етапах, з'являться нові знання, без засвоєння яких фахівець не буде успішним, тобто втратить конкурентоспроможність.

У багатьох документах Європейського Союзу йдеться про те, що освітні системи мають пристосуватися до нових реалій ХХІ ст., а «неперервна освіта повинна стати головною політичною про-

грамою громадянського суспільства, соціальної єдності і зайнятості» [7]. Неперервна освіта покликана вийти за межі, прийняті в розвинених країнах, як-от підвищення кваліфікації, перепідготовка або просування кар'єрними сходинками. Вона має відкрити можливості для всіх, висуваючи водночас різні цілі: надання другого або третього шансу в житті, задоволення прагнення до знань і краси або вдосконалення й розширення підготовки, безпосередньо пов'язаної з вимогами професійної діяльності разом із практичною підготовкою [8].

Важливою складовою частиною неперервної освіти є освіта дорослих, яка покликана сприяти науковому, соціальному й економічному розвитку, демократії, екологічно сталому розвитку суспільства. Освіта дорослих – феномен, характерний для високорозвинених країн світу. Досвід таких країн показує, що освіта дорослих є чинником, який забезпечує безпосередній процес розвитку особистості й визначає шляхи реалізації й оновлення

цього процесу. Її сутність передбачає не лише наявність економічного підґрунтя, а й реалізацію морально-розвивальної функції, що передбачає всебічний прогрес розвитку особистості в період її самостійного життя шляхом поступового збагачення попередньо набутих знань і вмінь. Громадяни іноземних країн (Сполучені Штати Америки (далі – США), Франція, Канада, Швеція, Японія, Іспанія й ін.) усвідомлюють сутність загальноосвітньої і загальнокультурної (загальнорозвивальної) складової частини освіти дорослих, оскільки для ефективної виробничої діяльності людина повинна не тільки добре володіти професійними навичками, але й бути культурною, високоморальною, психологічно й технологічно грамотною, повною мірою відчувати себе особистістю, повноправним членом суспільства.

За даними світової статистики, загальна кількість дорослих, які навчаються, уже перевищує сумарну кількість учнів в інституціях дитячої і юнацької освіти. Відповідно до соціальних прогнозів міжнародних організацій, у ХХІ ст. освіта дорослих відіграватиме важливу роль у контексті забезпечення сталого та збалансованого прогресу особистості, суспільства.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми освіти дорослих

Теоретичні дослідження щодо організації й інтернаціональної взаємодії неперервної освіти дорослих очолюють Інститут освіти ЮНЕСКО (Гамбург) і Міжнародний інститут планування освіти (Париж). Значний внесок у поширення освіти дорослих на світових теренах зроблено за сприяння Міжнародного інституту освіти (США), Швейцарської організації освіти дорослих, Міжнародного педагогічного центру у Франції, Національного інституту освіти дорослих у Великій Британії, Міжнародного інституту педагогічних досліджень у Гамбурзі. Важливість державної підтримки освіти дорослих визнається у структурах багатьох пострадянських країн. Зокрема, виголошено правові основи для розроблення і реалізації загальнодержавної політики в галузі освіти для дорослих, що сприятиме створенню у країнах співдружності ефективної системи неперервної освіти, яка забезпечує професійне вдосконалення і розвиток особистості впродовж життя (Модельний закон «Про освіту дорослих» (2002 р.).

Теоретичний аналіз матеріалів П'ятої міжнародної конференції освіти дорослих (Гамбург, Німеччина, 14–18 липня 1997 р.); Міжнародної ради з освіти дорослих (Дамаск, Сирія, 22–26 вересня 2000 р.); Міждержавної програми

реалізації Концепції формування єдиного (спільного) освітнього простору Співдружності Незалежних Держав (29 листопада 2001 р.); Софійської конференції освіти дорослих (Софія, 9 листопада 2002 р.); Концепції розвитку дорослих у країнах-учасниках Співдружності Незалежних Держав (Москва, 25 травня 2006 р.) та з урахуванням положень Модельного закону «Про освіту дорослих» (7 грудня 2002 р.) дав можливість виявити суть основних понять із проблеми дослідження.

Дорослий учень – особа дідздатного віку, соціально зріла, загалом сформована особистість, яка в різний спосіб поєднує навчальну діяльність із зайнятістю у сфері оплачуваної праці. Для неї навчання не є основним видом діяльності, оскільки відбувається одночасно, паралельно з іншим видом діяльності (професійна й ін.), сімейним життям [6].

Освіта дорослих (освіта впродовж життя) – це цілеспрямований процес розвитку і виховання особистості шляхом реалізації освітніх програм і послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах та поза межами загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти [2].

Зміст освіти дорослих – зумовлені цілями і потребами суспільства вимогами до системи знань, умінь і навичок, світогляду, громадських і професійних якостей спеціаліста, що формуються у процесі андрагогічно орієнтованого навчання з урахуванням перспектив, розвитку науки, техніки, технологій і культури.

Метою системи освіти дорослих є реалізація права особи на освіту впродовж життя [1, с. 52–60].

Основні завдання системи освіти дорослих полягають:

- у задоволенні потреб особистості в інтелектуальному, культурному і духовному розвитку через здобуття неперервної освіти;

- у формуванні в осіб, які навчаються, громадянської позиції, здатності до праці й життя в умовах сучасної цивілізації, її демократичного розвитку;

- у збереженні та примноженні моральних, культурних, наукових цінностей суспільства; поширенні знань серед населення;

- підвищенні культурного й освітнього рівня [1, с. 52–60].

Функції системи освіти дорослих:

- адаптивна – пристосування до нових вимог життя в суспільстві, яке динамічно змінюється;

- компенсуюча – відтворення освітніх можливостей, які раніше були відсутні або втрачені;

– розвивальна – збагачення діяльнісних можливостей людини та її духовного світу;

– аналітична – дослідження й аналіз чинників, що впливають на потребу громадян у неперервній освіті,

– перетворювальна – зміна освітнього й освітньо-кваліфікаційного рівня особи впродовж життя, а також інтелектуального та культурного рівня суспільства;

– прогностична – наукове передбачення розвитку особи й суспільства;

– комунікативна – передавання соціального досвіду від покоління до покоління;

– заохочувальна – стимулювання освітніх потреб людини [3].

Принципи, на яких будується освіта дорослих:

– визнання права на освіту в будь-якому віці як одного із провідних фундаментальних прав людини;

– орієнтація освіти дорослих на загальнолюдські цінності й ідеали гуманізму;

– системність розвитку;

– неперервність і наступність;

– доступність освіти;

– взаємодія і партнерство державних органів, недержавних і суспільних організацій;

– урахування специфіки освітніх потреб різних категорій дорослого населення;

– державна підтримка освіти дорослих [3].

– Освіта дорослих характеризується:

– суспільним характером керівництва;

– варіативністю програм і термінів навчання;

– поєднанням форм наукових і прикладних знань;

– добровільним характером навчання;

– систематизованістю навчання;

– цілеспрямованою діяльністю тих, хто навчається;

– спрямованістю на задоволення освітніх потреб окремих соціальних, професійних груп;

– створенням комфортного освітнього середовища для спілкування дорослих;

– можливістю психологічного захисту в умовах соціальних змін [9].

Основні види освіти дорослих:

– формальна освіта, яка завершується видачею загальноновизнаного диплома або атестата;

– неформальна освіта – здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клуби, гуртки), а також під час індивідуальних занять із репетитором, тренером і зазвичай не супроводжується отриманням документа;

– інформальна освіта – індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий досвід), яка супро-

воджує повсякденне життя та необов'язково має цілеспрямований характер [9].

Форми навчання дорослих:

– очна (стаціонарна – з відривом від виробництва на певний термін навчання за освітньою або освітньо-професійною програмою);

– вечірня (змінна) – без відриву від виробництва на термін навчання за освітньою або освітньо-професійною програмою з відвідуванням занять упродовж навчання у вільний від роботи час;

– заочна – без відриву від виробництва на термін навчання за освітньою або освітньо-професійною програмою з відвідуванням занять протягом навчання, під час настановчих і заліково-екзаменаційних сесій;

– екстернатна – особлива форма навчання без відриву від виробництва, що передбачає самостійне вивчення навчальних дисциплін освітньої або професійно-освітньої програми, складання підсумкових контрольних заліків у навчальному закладі;

– дистанційна – особлива форма навчання без відриву від виробництва, що передбачає вивчення навчальних дисциплін освітньої або професійно-освітньої програми за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, складання підсумкових контрольних заліків у навчальному закладі;

– педагогічний патронаж – форма навчання осіб з особливими соціальними потребами;

– самоосвіта – форма неформальної освіти через засвоєння освітніх програм за мінімальної організації освітнього процесу або без керівництва цим процесом із боку педагогічних працівників;

– комбінована – форма, що передбачає інтеграцію різних форм або їхніх окремих елементів [9].

2. Стан розробленості проблеми освіти дорослих в Україні: емпіричний аспект

За даними, частина дорослих, які навчаються в системі формальної і неформальної освіти, на початку XXI ст. у країнах Європейського Союзу перевищувала 37%. Наприклад, у Швеції в системі освіти дорослих задіяні 73% населення, у Норвегії і Фінляндії – по 55%, в Україні на даний час – менше 15%.

Згідно з останніми даними, освіта дорослих в Україні перебуває у стані розроблення. Поодинокі проєкти не мають державної підтримки та фінансування, водночас узагалі відсутня нормативна база здійснення такої діяльності на території нашої держави. Емпіричне дослідження, проведене в чотирьох районах м. Києва (Печерський, Дарницький, Деснянський і Подільський), у якому брали участь понад 400 осіб віком від 18 до 70 років, показало, що потреба в освіті дорослих надзвичайно велика.

Дослідження громадян проводилось у лютому 2019 р. в пенсійних фондах зазначених районів, соціальних службах і на вулицях міста. Опитування проводилось за допомогою власно розробленої анкети, яка складалась із 12 запитань, спрямованих на визначення попиту на освіту дорослих, її змісту, спрямованості, особливостей її реалізації та популяризації інформації про можливість навчання дорослого населення. Результати дослідження показали, що ставлення громадян до освіти дорослих є позитивним, навіть зацікавленим. Респонденти різного віку (від 18 до 70 років) із задоволенням відповідали на поставлені запитання і показували небайдуже ставлення до розроблення та впровадження освіти дорослих в Україні. Більшість респондентів – жінки (83%). За віковим діапазоном досліджувані розподілилися так: 18–35 років (17%), 36–60 років (25%), 60–60+ (58%). Переважна кількість дорослого населення має вищу освіту – 67%. Виявлення особливостей сімейного стану респондентів показало, що тільки 31% досліджуваних перебувають у шлюбі, решта: розлучені (19%), вдови / вдівці (28%), незаміжні / неодружені (22%). Визначення професійної спрямованості досліджуваних за класифікацією О. Климова показало, що половина з них належать до професій «людина – людина» – 52%; решта розподілилися так: «людина – техніка» – 28%, «людина – художній образ» – 8%, «людина – природа» – 6%, «людина – знакова система» – 6%. Отримані дані показали, що 56% респондентів уже брали (чи беруть на даний час) участь у неформальних освітніх програмах, 44% досліджуваних не задіяні в освіті дорослих через відсутність інформації або часу. Проте гостру потребу у здобутті нових знань виявили 81% громадян і 75% із них мають бажання здобувати освіту на безоплатній основі. Основною метою навчання є самовдосконалення (61%), орієнтування в сучасному світі (33%) або подальшій професійній діяльності (6%). У відповідь на це запитання 71% респондентів обрали по два із зазначених пунктів. Що стосується форми навчання, то більшість досліджуваних (72%) віддали перевагу очній (денній) формі навчання і лише 28% опитаних – дистанційній (за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних технологій). 84% респондентів зорієнтовані на здобуття формальної освіти, що передбачає сертифікацію отриманих знань у вигляді свідоцтва чи диплома державного зразка. Зручний час проведення занять дорослого населення – денний (64%). Що стосується напрямів освіти дорослих, які цікавлять громадян, то виявилось, що лідирують такі галузі

знань: новітні комп'ютерні технології (робота в інтернеті, зокрема, у соціальних мережах) – 30% та психологія (тренінги особистісного зростання) – 28%. Решта запропонованих професійних напрямів мають до 5% виборів респондентів – транспортна галузь, готельна чи туристична справа, іноземні мови, народна медицина, правознавство та хенд-мейд. Отже, емпіричні дані дають змогу зорієнтуватися в особливостях надання освітніх послуг дорослому населенню.

У вільній бесіді було з'ясовано, що найбільша популярність освіти дорослих у віковій категорії 60+ зумовлена багатьма чинниками, серед них такі: вихід на пенсію, втрата близьких і друзів, хвороби і, як наслідок, звуження кола спілкування і сфер діяльності. Тому освіта дорослих для людей поважного віку, крім зазначених вище функцій, може виступати компенсаторним механізмом у ситуації браку уваги та спілкування. Так, освіта дорослих може поновити значущість у соціальному оточенні, дати можливість знайти себе в новій професійній сфері, набути нових корисних знайомих. Отже, за результатами проведеного опитування з'ясовано, що потреба в освіті дорослих серед респондентів надзвичайно велика, значення освіти дорослих все більше зростає через попит на зазначені освітні програми, їх популяризацію серед населення та значущість освіти дорослих як важливого чинника розвитку особистості та суспільства загалом.

3. Досвід реалізації освіти дорослих на базі Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (м. Київ)

3 липня 2019 р. Центр освіти дорослих на базі переміщеного закладу вищої освіти Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського в м. Києві, Громадської організації «Кримська діаспора» за підтримки DVV International в Україні та за сприяння Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини розпочав надавати безоплатні освітні послуги для дорослих студентів. Курс має назву «Сучасні методи освіти дорослих», розрахований на 72 аудиторні години та 36 на самостійне опрацювання (разом – 108 годин). Заняття проходять у форматі тренінгу по 9 академічних годин на день. Програма курсу включає такі напрями:

- Психологічні аспекти навчання дорослих: теоретико-методологічний аспект;
- Фасилітація як ефективна організація групової роботи;
- Тьюторинг як сучасна технологія наставництва;
- Медіація як інструмент розв'язання конфліктів;

- Медіамаркетинг у соціальних мережах;
- Теорія поколінь: зв'язок епох та ін.

По закінченню навчання учасники отримують сертифікати про проходження курсу, а також можливе отримання свідоцтва про підвищення кваліфікації державного зразка.

Досвід набору чотирьох груп у кількості 30 осіб показав, що народна мудрість «вік живи – вік навчайся» актуальна для сучасного суспільства. Слухачі виявили надзвичайний інтерес до тем курсу та показали велику жагу до здобуття нових знань. Проведене анкетування перед проходженням курсу показало, що важливими чинниками, які зумовили навчання в рамках освітньої програми «Сучасні методи освіти дорослих» були: конкурентоспроможність на ринку праці та можливість задовольнити потребу в самореалізації. Отже, слухачі виявили бажання отримувати прибуток і бути активними учасниками суспільного життя, що, на їхню думку, забезпечує безперервну освіту.

У межах курсу нами розроблено напрям «Психологічні аспекти навчання дорослих: теоретико-методологічний аспект» і апробовано в ролі тренера. Напрямок передбачає 18 аудиторних годин (два навчальних дні) і передбачає розгляд таких тем:

Перший день

- Загальні положення освіти дорослих;
- Психологічні особливості дорослого студента;
- Основні положення навчання дорослих;
- Перспективи розвитку освіти дорослих.

Другий день

- Професійні компетентності та функції викладача дорослих студентів;
- Конструювання навчальних програм на основі навчання через досвід;
- Особливості розробки навчальних програм для дорослих студентів;
- Критерії ефективності навчального процесу дорослих;
- Презентація навчальних програм та підбиття підсумків.

Організація навчання передбачала роботу з 10.00 до 18.00, з обідньою перервою із 14.00 до 14.30. Під час роботи використані такі засоби навчання: мультимедійний проектор, ноутбук, фліпчарт, кольорові маркери, кольорові папірці, малярний скотч, папір формату А4 та А1. Робота у групі передбачала дотримання таких правил:

- працюємо за розкладом;
- вимкнути звук мобільних телефонів;
- працюємо зі швидкістю найповільнішого учасника;
- поважаємо один одного;

- запитання залишаємо на кінець заняття;
- зворотний зв'язок.

Навчання передбачало засвоєння теоретичної інформації із практичним використанням її у процесі виконання завдань, діагностику рівня обізнаності в темах, емоційне розвантаження, застосування творчого підходу слухачів та їхньої ініціативи.

Методика навчання побудована на моделі навчання Дейвіда Колба, яка заснована на поетапному формуванні розумових дій. Ця теорія включає цикл навчання, який складається із 4-х різних етапів і 4-х різних стилів навчання:

1. Досвід – надбання нового чи нова інтерпретація старого.
2. Аналіз / рефлексія – осмислення досвіду.
3. Теорія – формування теоретичних моделей.
4. Практика – активне експериментування, використання нового досвіду.

Так, практика показала, що досвід в освіті дорослих є невід'ємною частиною освітнього простору, який виступає і показником професійного статусу слухача і джерелом нових знань для решти студентів. Можливість передати свій досвід іншим – важливий чинник, на якому будується освіта дорослих. Це означає, що навчання не розпочинається із «чистого аркуша паперу», слухачів включають у розв'язання навчальної проблеми з урахуванням їхніх знань, умінь і навичок. Отже, з початку занять самі студенти вже виступають у ролі викладачів-асистентів, консультантів, тьюторів чи фасилітаторів.

Наступною особливістю методики навчання дорослих є конус досвіду Едгара Дейла. Теорія заснована на попередній та полягає в такому (докладна інформація суті теорії представлена в таблиці 1).

Отже, більшість засвоєної інформації спиралась на відеоматеріали з подальшим обговоренням у групі та коментарями слухачів, застосування здобутих знань передбачало виконання тренінгових вправ (індивідуальні або групові), обов'язковим елементом роботи було навчання інших – у ролі тренера або викладача дорослої аудиторії.

Навчання дорослих дало можливість виявити такі їхні особливості, які мають бути використані надалі в зазначеному освітньому просторі:

- дорослому студенту належить провідна роль у процесі навчання. Це означає, що слухач самостійно визначає зону найближчого розвитку;
- дорослий студент має життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід, який може ним використовуватися як важливе джерело навчання;

Конус досвіду Едгара Дейла

Метод навчання	Тип знань	Коефіцієнт засвоєння	Коефіцієнт запам'ятовування
Прослуховування (лекції або аудіоматеріали)	інформація	10%	2% – через тиждень, 0% – через півроку
Спостереження (відео або живі вистави)	інформація	15%	3% – через тиждень, 0% – через півроку
Читання (книга або енциклопедія)	інформація	35%	20% – через тиждень, 5% – через півроку
Дія (тренінги і практика)	навичка	70%	70% – через тиждень, 60% – через півроку
Навчання інших	навичка	90%	90% – через тиждень, 85% – через півроку

– навчання дорослого студента спрямоване на розв'язання важливої життєвої проблеми та досягнення конкретної мети (має бути очевидно, чому вчать і як);

– дорослий студент розраховує на невідкладне використання здобутих у навчанні знань, умінь і навичок (терміновість навчання);

– навчальна діяльність дорослого студента значною мірою детермінується часовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними чинниками, що обмежують чи сприяють процесу навчання;

– процес навчання дорослого студента має бути організований у вигляді спільної діяльності того, хто навчається, і того, хто вчить, на всіх його етапах планування, реалізації, оцінювання і корекції (з урахуванням індивідуального підходу);

– навчання дорослого студента характеризується усвідомленим оцінюванням результату як особистісного новоутворення, що досягається завдяки власній активності;

– навчання дорослого студента передбачає прийняття слухачем на себе відповідальності за власні дії, результат яких завчасно невідомий;

– дорослий студент прагне до самостійності в навчальному просторі.

У методиці навчання дорослих обов'язково мають бути враховані такі позиції:

– виявити запит студентів і максимально його врахувати в роботі;

– установити правила роботи й обов'язково їх дотримуватись;

– сприяти згуртованості групи та підтримувати робочу динаміку;

– матеріал подавати чітко та структуровано з можливістю пояснень викладача та коментарів студентів;

– використовувати комбінований підхід до форм і методів навчання (теоретичний матеріал із практичними вправами, статичні з рухливими видами діяльності, індивідуальні із груповими видами робіт тощо);

– особливості комунікації в навчальному просторі дорослих мають включати техніки активного та пасивного слухання, зворотний зв'язок, дискусії та готовність почути критику;

– взаємодія між викладачем/тренером дорослої аудиторії та слухачами має будуватися на партнерських стосунках, викладач має виступати у ролі тьютора / фасилітатора / консультанта. Стосунки мають базуватись на довірі та повазі один до одного.

Засвоєння навчального матеріалу дорослими студентами характеризується такими особливостями:

– якість засвоєння матеріалу залежить від психофізіологічних, індивідуально психологічних, вікових, гендерних особливостей слухачів та їхньої професійної діяльності;

– усвідомленість матеріалу (його розуміння, уміння вербалізувати та застосувати на практиці) підвищується залежно від набуття статусу необхідності, важливості, новизни, креативності тощо для конкретного слухача;

– інтерес слухачів є індикатором викладання (у разі необхідності варто відкоригувати стиль викладання, змістове наповнення, послідовність викладу, методи та форму навчання тощо);

– оцінка в навчанні дорослих студентів набуває важливості через можливість оцінити за визначеними критеріями свою роботу, інших та, безумовно, викладацьку діяльність.

Чинники, що впливають на процес навчання дорослих студентів:

– простота викладання – матеріал має бути доступним для розуміння кожного слухача;

– різнобічність – матеріал має бути прокоментований із різних сторін, не лише викладачем, а й студентами, з наведенням прикладів з їхньої професійної діяльності;

– гнучкість – урахування логічної та психологічної послідовності в подачі матеріалу;

– «завдання до дому» – завдання здебільшого виконуються в навчальній аудиторії.

Найбільш ефективними виявились такі методи навчання:

- аналіз практичних ситуацій;
- групові дискусії;
- ділові ігри;
- вирішення конструктивних завдань;
- розроблення проєктів;
- мозковий штурм;
- тренінгові вправи.

Завершення роботи за напрямом «Психологічні аспекти навчання дорослих: теоретико-методологічний аспект» у рамках курсу «Сучасні методи освіти дорослих» передбачало складання та презентацію навчальних програм для дорослих. Ця робота зазвичай виконувалась у групах по 3–4 особи. Основна ідея обиралась у кінці першого навчального дня, а вже макет програми та презентація в аудиторії припадали на кінець другого дня. Програма має відповідати вимогам Міністерства освіти і науки України щодо складання навчальних програм. Включає 108 годин, серед яких 72 години – аудиторне навчання, 36 – самостійне опрацювання. Структурні компоненти програми представлені в таблиці 2.

Варто зазначити, що можливість представити свою авторську ідею і почути відгуки стала одним із ключових моментів роботи в зазначеному напрямі. Водночас зауважимо згуртованість груп, яка з'явилась у процесі навчання та сприяла подальшому спілкуванню слухачів за межами навчальної аудиторії.

Слухачами створені робочі сторінки в соціальних мережах, які дали можливість обмінюватись

професійною й особистісною інформацією, підтримувати зв'язок.

4. Перспективи розвитку освіти дорослих в Україні [4]

Найбільшими проблемами, які потребують негайного розв'язання, у царині освіти дорослих в Україні, на наш погляд, є передусім створення системи як такої. Вона передбачає розроблення підходів щодо визнання і сертифікації формальної, неформальної й інформальної освіти дорослих, ключовим компонентом яких має стати система акредитації й оцінювання попереднього досвіду і знань особистості.

Органи влади всіх рівнів мають визнати освіту дорослих як невід'ємну складову частину вітчизняної системи освіти з подальшим розробленням комплексу відповідних заходів у контексті політики і практики у сфері неперервної освіти. У переліку пріоритетних завдань Міністерства освіти і науки України має бути передбачено створення місцевих, регіональних і національних рамок і структур, необхідних для розвитку, координації, управління якістю й фінансування освіти дорослих.

Актуальним залишається питання розроблення критеріїв потреб, планування, контролю, звітності, а також вивчення міжнародного досвіду освіти дорослих. Зазначене потребує створення системи добору статистичної інформації щодо освіти дорослих на місцевому, регіональному й національному рівнях.

Тенденції розвитку сучасної освіти дорослих пов'язані передусім із посиленням її змістового (урізноманітнення форм, методів навчання) й організаційного (збільшення мережі закладів) відокремлення від традиційної освіти. Отже, ґрунтовного системного аналізу потребує проблема добору доцільних форм і методів навчання дорослих відповідно до мети, що постає перед дорослим учнем.

Для задоволення освітніх потреб, що зростають, має розвиватися співробітництво між державними установами, недержавними організаціями і соціальними партнерами.

Важливою проблемою є також створення державних центрів із підготовки, підвищення кваліфікації й перепідготовки організаторів процесу навчання дорослих, що сприятиме підвищенню рівня компетентності спеціалістів, які працюють із дорослим населенням.

Актуалізувалася необхідність створення факультетів і кафедр освіти дорослих у всіх закладах вищої педагогічної освіти, в установах перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників освіти, а також введення спеціальності «Андра-

Структура навчальної програми для дорослих студентів

НАЗВА			
БАЗОВИЙ БЛОК	АВТОР/АВТОРИ		
	КАТЕГОРІЯ СТУДЕНТІВ		
	МЕТА (освітня, навчальна, суб'єктивна)		
	УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ (концепція, фінансування, форма навчання, вид освітньої діяльності тощо)		
ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ БЛОК	ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН		
	РОЗДІЛ I.		
	Тема 1. Тема 2.	методи, прийоми, форми роботи тощо	(кількість годин)
РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ БЛОК	Учасники освоїли <...> Учасники вивчили <...>		
	Очікувані результати		
	Форма контролю		

гогіка» у перелік спеціальностей післядипломної професійної освіти.

Висновки. В умовах структурної перебудови економіки й активного переходу країни на ринкові умови, урахування позитивного закордонного досвіду дедалі більшої актуальності набуває здатність і готовність населення нашої країни адаптуватися до нових і неочікуваних ситуацій, що й визначає доцільність концепції освіти дорослих.

Освіта дорослих – це процес особистісного, соціального та професійного розвитку людини впродовж її життя, що реалізується з метою поліпшення якості життя як окремого індивіда, так і суспільства загалом. Це всеосяжна й об'єднувальна ідея охоплює формальне, неформальне й інформальне навчання; вона втілюється з метою досягнення розвитку всіх сфер життєдіяльності людини на різних щаблях. Освіта дорослих має ґрунтуватися на засадах відкритості, саморозвитку на основі нових принципів, орієнтованих на соціально-економічні

зміни в суспільстві, наявності відмінностей між навчальною і професійною діяльністю дорослих. Велике значення в освіті дорослих надається гнучким траєкторіям навчання, визнанню, сертифікації й акредитації.

Перспективами розвитку освіти дорослих в Україні є:

- ухвалення нового закону «Про освіту» (дефініція освіти дорослих як складової частини системи освіти впродовж життя);
- визначення з підходами до управління (і фінансування) формальною та неформальною освітою дорослих на державному, обласному, міському / районному рівнях;
- розроблення й ухвалення законопроекту «Про освіту дорослих»;
- включення освіти дорослих у плани обласного, місцевого розвитку;
- формування громадської думки про освіту дорослих.

Список літератури:

1. Анциферова Л. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблема непрерывного образования. *Психологический журнал*. 1980. Т. 1. № 2. С. 52–60.

2. Бабич М. Безперервна освіта (освіта впродовж життя) – умова підвищення національної конкурентоспроможності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 5. Т. 1. URL: <http://yandex.ua/clck/jsredir>.
3. Громкова М. Андрагогика: теория и практика образования взрослых : учебное пособие. URL: <http://yandex.ua/clck/jsredir>.
4. Концепція освіти дорослих в Україні / укл. Л. Лук'янова. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. 24 с.
5. Лук'янова Л. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід. Київ : Вид-во ТОВ «ДКС-Центр», 2007. С. 4.
6. Лук'янова Л. Концептуальні положення освіти дорослих. URL: <http://yandex.ua/clck/>.
7. Обучение взрослых: учиться никогда не поздно. *Коммюнике Комиссии Европейских Обществ, Брюссель, 23 октября 2006 г.* КОМ (2006) 614 окончательный. URL: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CB>.
8. Образование: Сокрытое сокровище : доклад Международной комиссии по образованию для XXI в., представленный ЮНЕСКО. Издательство ЮНЕСКО, 1996. URL: <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf>.
9. Психологические проблемы образования взрослых. URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1989/892/892005.htm>.

Maslianikova I.V. MODERN APPROACHES OF ADULT EDUCATION: THEORETICAL AND EMPIRICAL ASPECTS

The article presents modern views on adult education in Ukraine and abroad. The actual problems of the educational space of adults in the world and in the Ukrainian realities are outlined. The theoretical substantiation of adult education is presented, namely: the essence of adult education, its purpose, objectives, principles, functions, forms and types of adult education are determined. The article describes the results of an empirical study devoted to the study of the demand for adult education in Kiev, its content, features of the implementation and promotion of information about the possibility of adult education. The results of the survey, which covered about 400 people from 18 to 65 years, showed an extraordinary demand in educational programs for the adult population. Among the thematic areas that were most useful and popular for adults were applied aspects of psychology. Based on the results of empirical research, the author developed an educational program "modern methods of adult education", which was introduced on the basis of the Taurida national University named after V.I. Vernadsky. The article presents in detail the program of the course: thematic areas, especially the organization of the educational process of adults, procedural and productive side of educational activities, evaluation criteria. The essence of psychological features of adult education is also revealed, taking into account individual and age aspects, personal and professional experience of adults. Practical recommendations on the organization of the educational process of adults, the effective assimilation of knowledge by adult students and the formation of practical skills, creating a favorable psychological interaction between all participants of the educational space. Mandatory information blocks, training tasks and practical exercises on the content of the program are given. The article may be of interest primarily to scientific and pedagogical workers of higher educational institutions, as well as representatives of the General public who seek to improve the quality of adult education in Ukraine.

Key words: *adult education, adult student, psychological aspects of adult education, prospects for development of adult education in Ukraine.*